

Täysistunto

Tiistai 23.6.2020 klo 14.00—15.32

Täysistunto alkoi klo 14.00. Täysistunto päättyi klo 15.32.

Puhetta johti ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne (14.00—15.32).

1. Nimenhuuto

Nimenhuutoraportti Liite 1A

Toimitettiin nimenhuuto.

2. Ilmoituksia

2.1. Muut ilmoitukset

Puhemiesneuvosto on 22.6.2020 antanut puhemiesneuvoston ehdotuksen PNE 3/2020 vp eduskunnan työjärjestyksen väliaikaisesta muuttamisesta, joka otetaan asian kiireellisyyden vuoksi tässä istunnossa lähetekeskusteluun.

2.2. Kertomukset

Eduskunnalle on annettu Ilmastovuosikertomus 2020 (K 18/2020 vp).

3. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä annetun lain 27 ja 49 §:n muuttamisesta

Hallituksen esitys HE 79/2020 vp

Valiokunnan mietintö HaVM 11/2020 vp

Toinen käsittely

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Toiseen käsittelyyn esitellään päiväjärjestyksen 3. asia. Nyt voidaan hyväksyä tai hylätä lakiehdotus, jonka sisällöstä päätettiin ensimmäisessä käsittelyssä. Keskustelu asiasta päättyi 22.6.2020 pidetyssä täysistunnossa.

Keskustelussa on Jussi Halla-aho Mari Rantasen kannattamana ehdottanut, että lakiehdotus hylätään.

Selonteko hyväksyttiin.

Hyväksyminen ”jaa”, hylkääminen ”ei”. Äänestyksen tulos: jaa 45, ei 10; poissa 144 (äänestys 1).

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

Eduskunta hyväksyi ensimmäisessä käsittelyssä sisällöltään päätetyn, hallituksen esitykseen HE 79/2020 vp sisältyvän lakiehdotuksen. Lakiehdotuksen toinen käsittely päättyi. Asian käsittely päättyi.

4. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sähkö- ja maakaasumarkkinoiden valvonnasta annetun lain ja Energiavirastosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta

Hallituksen esitys HE 64/2020 vp
Valiokunnan mietintö TaVM 16/2020 vp
Pöytäkirjan liite Lausumaehdotus 22.6.2020 Liite 4A

Toinen käsittely

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Toiseen käsittelyyn esitellään päiväjärjestyksen 4. asia. Keskustelu asiasta päättyi 22.6.2020 pidetyssä täysistunnossa.

Keskustelussa on Heikki Vestman Sari Multalan kannattamana tehnyt vastalauseen mukaisen perusteluja koskevan ehdotuksen ja lausumaehdotukset 1-6.

Lisäksi on Ville Vähämäki Riikka Slunga-Poutsalon kannattamana tehnyt lausumaehdotuksen, joka on monistettuna jaettu edustajille. (Liite 4A)

Selonteko hyväksyttiin.

Eduskunta hyväksyi ensimmäisessä käsittelyssä sisällöltään päätetyt, hallituksen esitykseen HE 64/2020 vp sisältyvät 1.-2. lakiehdotuksen. Lakiehdotusten toinen käsittely päättyi.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Nyt on äänestettävä Heikki Vestmanin perusteluja koskevasta ehdotuksesta.

Mietintö ”jaa”, Heikki Vestmanin ehdotus ”ei”. Äänestyksen tulos: jaa 31, ei 23; poissa 145 (äänestys 2). Eduskunta hyväksyi mietinnön.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Lopuksi on äänestettävä keskustelussa tehdyistä lausumaehdotuksista.

Mietintö ”jaa”, Heikki Vestmanin lausumaehdotus 1 ”ei”. Äänestyksen tulos: jaa 31, ei 23; poissa 145 (äänestys 3). Eduskunta hyväksyi mietinnön.

Mietintö ”jaa”, Heikki Vestmanin lausumaehdotus 2 ”ei”. Äänestyksen tulos: jaa 31, ei 22; poissa 146 (äänestys 4). Eduskunta hyväksyi mietinnön.

Mietintö ”jaa”, Heikki Vestmanin lausumaehdotus 3 ”ei”. Äänestyksen tulos: jaa 31, ei 23; poissa 145 (äänestys 5). Eduskunta hyväksyi mietinnön.

Mietintö ”jaa”, Heikki Vestmanin lausumaehdotus 4 ”ei”. Äänestyksen tulos: jaa 31, ei 23; poissa 145 (äänestys 6). Eduskunta hyväksyi mietinnön.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

Mietintö ”jaa”, Heikki Vestmanin lausumaehdotus 5 ”ei”. Äänestyksen tulos: jaa 31, ei 23; poissa 145 (äänestys 7). Eduskunta hyväksyi mietinnön.

Mietintö ”jaa”, Heikki Vestmanin lausumaehdotus 6 ”ei”. Äänestyksen tulos: jaa 31, ei 23; poissa 145 (äänestys 8). Eduskunta hyväksyi mietinnön.

Mietintö ”jaa”, Ville Vähämäen lausumaehdotus ”ei”. Äänestyksen tulos: jaa 31, ei 23; poissa 145 (äänestys 9). Eduskunta hyväksyi mietinnön.

Asian käsittely päättyi.

5. Puhemiesneuvoston ehdotus eduskunnan työjärjestyksen väliaikaisesta muuttamisesta

Puhemiesneuvoston ehdotus PNE 3/2020 vp

Lähetekeskustelu

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Lähetekeskustelua varten esitellään päiväjärjestyksen 5. asia. Puhemiesneuvosto ehdottaa, että asia lähetetään perustuslakivaliokuntaan.

Keskustelu

14.07 **Timo Heinonen kok:** Arvoisa herra puhemies! Itse ymmärrän sen, että poikkeusajana tehdään toimenpiteitä sen hyväksi, että eduskunta toimisi ja pystyisi säilyttämään toimintakykynsä, ja sen takia itse olen valmis puoltamaan valiokuntien etäkokousten järjestämistä, jos vain pystytään jollain tavalla varmistamaan valiokuntatyön luottamuksellisuus. Se ei minulle ole näistä selvinnyt, ja toivon, että perustuslakivaliokunta käy läpi tätä, miten varmistetaan valiokuntatyön luottamuksellisuus niissä tilanteissa, kun kokouksiin voisi osallistua omasta kodistaan.

Ja sitten tämä äänestäminen: Valitettavasti en, arvoisa puhemies, itse ole kannattamassa sitä, että eduskunta voisi etä-äänestää. Olen käynyt keskustelua tästä asiantuntijoiden kanssa, lukenut oikeusministeriön vuonna 2017 tekemän raportin, jonka F-Secure teki silloin, ja niissä kyllä tuodaan aika yksiselitteisesti esille, että ei ole mahdollista tehdä sellaista äänestysjärjestelmää, että voisimme täysin luotettavana sitä pitää.

Täytyy kysyä, täytyykö nyt vaikutuksiltaan hyvin laajalle levinneen vaarallisen tartuntataudin johdosta edellytys tällaiseen toimenpiteeseen ja toisaalta välttämättömyysedellytys. Jarno Linnéll, yksi tämän alan parhaista suomalaisista asiantuntijoista, hetki sitten Twitterissä totesi, että hän ei missään tapauksessa olisi tällaista äänestysjärjestelmää käyttöön ottamassa ja totesi, että tietoturva ei näissä ole niin hyvällä tasolla.

Tuota vuoden 2017 oikeusministeriön työryhmäraporttia kun luki — vaikka siis liittyy hivenen erilaiseen kysymykseen, jossa kansalaiset äänestäisivät sähköisesti tai nettiäänestyksessä — niin siinä kyllä toteutuvat nämä kaksi suurinta riskiä myös eduskunnan siirtäessä sähköiseen äänestykseen. Riskit ovat siis suurempia kuin hyödyt, ja tällaisessa netin kautta tapahtuvassa äänestyksessä on isoja vaaroja siihen, että äänestystä voitaisiin tällaisella hyökkäyksellä joko hidastaa tai vaikuttaa esimerkiksi siihen, että turkulaiset eivät pääse äänestämään — ja vielä pahempi, jos eivät loppilaiset.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

Niin en valitettavasti, arvoisa puhemies, voi olla kannattamassa sitä, että tämän tyyppinen talo siirtyisi etä-äänestyskäytänteeseen tässä tilanteessa, erityisesti tämän tyyppisessä tilanteessa, missä me tällä hetkellä elämme, ja toivon että perustuslakivaliokunta vakavasti tämän läpikäy ja tulee siihen lopputulokseen, että ei ole olemassa sellaista järjestelmää, johon ei Suomen sisäisesti tai ulkovaltojen toimesta pystyisi vaikuttamaan. Miettikääpä äänestystilannetta, missä tässä salissa [Puhemies koputtaa] äänestettäisiin hallituksen luottamuksesta [Puhemies: Aika!] ja yksi osa Suomesta blokattaisiin ulkovaltojen toimesta pois tästä äänestyksestä. Siinä vaiheessa varmasti huuto olisi aikamoinen, kun Marinin hallitus kaatuisi, [Puhemies: Aika!] ainakin salin vasemmassa reunassa.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Arvoisat edustajat, edelleen ovat voimassa nämä varotoimenpiteet täällä eduskunnassa. Pyydän pitämään turvavälejä tässä salissa istuttaessa.

14.10 Pekka Aittakumpu kesk: Arvoisa puhemies! On äärimmäisen tärkeää, että isänmaamme ylin päätöksentekoeelin, eduskunta, ja kansanvallan toteutuminen turvataan kaikissa olosuhteissa. Erityisesti kriisin tapahtuessa ja poikkeusoloissa on ehdottoman olennaista, että eduskunta kykenee tekemään päätöksiä tarvittaessa nopeastikin. Tämän vuoksi pidän erittäin arvokkaana, että puhemiesneuvosto on nyt varsin ripeästi tuonut meille tämän ehdotuksen, ja tämä on myöskin yksimielinen. Eduskunnan työjärjestystä ehdotetaan muutettavaksi, ja puhemiesneuvosto painottaa väliaikaisuutta ja sitä, että mikäli nähtäisiin hyväksi tehdä pysyvä muutos eduskunnan toimintatapoihin näiltä osin, niin silloin sääntely olisi aiheellista toteuttaa tarkistamalla perustuslainkin säännöksiä. Tämän ehdotuksen toteutuminen tarkoittaisi sitä, että mahdolliseksi tulisi syysistuntokauden 2020 alusta vuoden 2021 kesäkuun loppuun saakka osallistua etänä valiokunnan kokouksiin ja myöskin äänestää etänä täysistunnossa. Tämä luonnollisesti vähentäisi kansanedustajien tarvetta liikkua ja tulla Helsinkiin eduskuntatyön tekemistä varten, ja tällä tavalla voisimme edelleen vähentää fyysisten kontaktien mahdollisuuksia ja mahdollisuutta saada tartunta.

Arvoisa puhemies! Tämä ei ole ensimmäinen kerta, kun kansanedustajien etätyömahdollisuuksia on pohdittu. Korona on kuitenkin muuttanut ajatuksiamme sillä tavalla, että nyt meillä tässä todella on edessämme esitys, joka mahdollistaisi etäosallistumisen myös äänestämisen osalta. Olemme jo nyt korona-aikaan voineet pitää etänä valiokuntien epävirallisia kokouksia, mikä on ollut hyvä ja tarpeellista, ja niin me eduskunnassa kuin koko kansana me suomalaiset olemme koronasta tähän mennessä selvinneet hyvin, mutta varovaisuutta edelleen tarvitaan. Ja kuten valitettavat esimerkit tuolta maailmalta osoittavat — tänäänkin olemme kuulleet ikäviä uutisia — me joudumme varautumaan siihen, että niin sanottu toinen aalto tulee ja että joudumme myöskin eduskunnassa sitten tarttumaan näihin puhemiesneuvoston ehdottamiin uusiin mahdollisuuksiin.

Keskustan eduskuntaryhmä antoi tästä ehdotuksesta lausuntonsa ja totesi ja painotti sitä, että on varmistettava toimiva ja tietoturvallinen ratkaisu. Se on äärimmäisen tärkeää ja myös se, että edustajat saavat tarvittavan koulutuksen näihin etäjärjestelyihin.

Kiitos puhemiesneuvostolle vastuullisesta ja harkitusta ehdotuksesta.

14.13 Sari Essayah kd: Arvoisa puhemies! Kristillisdemokraattinen eduskuntaryhmä lausui myöskin tästä ehdotuksesta, ja tässä yhteydessä on hyvä huomata, että meillä ei ole puhemiesneuvostossa jäsentä. Voisi sanoa näin, että pääsääntöisesti suhtaudumme myön-

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

teisesti näitten etämahdollisuuksien käyttöön ottamiseen, mutta sillä varauksella, mitä edustaja Heinonenkin nosti esille näihin etä-äänestystilanteisiin liittyen. Ja myöskin tietysti tätä uudistusta nyt viedään aika lyhyellä varautumisajalla ja kiireellisellä aikataululla eteenpäin, ja siksi meidän mielestämme on erityisen tärkeätä, että huomiota kiinnitetään tietoturvallisuuden varmistamiseen, edustajien yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien toteutumiseen sekä eduskunnan arvovallan säilymiseen.

Omassa lausunnossamme nostimme esille sen, että jos päätämme siirtyä etämahdollisuuksien käyttöön ottamiseen, niin tällaisen päätöksen tulisi olla tietyn määränemmistön takana. Esimerkiksi vaikkapa kahden kolmasosan enemmistöllä tämä päätös voitaisiin tehdä. Se on sen tähden tärkeää demokratian toteutumisen kannalta, että tällainen järjestely silloin nauttii laajaa tukea eduskunnassa, ja myöskin sitten määränemmistöllä varmistetaan se, että etätyön lisäämistä ei käytettäisi minkäänlaisiin poliittisiin tarkoituksiin ja ettei tällaista mahdollisuutta edes teoriassa tulisi pohdittavaksi.

Tässä yhteydessä on ehkä hyvä seurata, mitä muualla päin Eurooppaa ollaan tekemässä, ja voi sanoa, että vaikka aika monissa maissa ja myöskin Euroopan parlamentissa on siirrytty esimerkiksi vastaavan tyyppisiin etätyömahdollisuuksiin kuin Suomessa, niin juuri esimerkiksi äänestäminen on jätetty etätyöskentelyn ulkopuolelle. Tällaiset selvitykset ovat menossa eri puolilla, joten toivottavaa on, että tässäkin yhteydessä perustuslakivaliokunnassa vielä pohdittaisiin sitä ja myös seurattaisiin kehitystä muissa maissa.

Lisäksi on vielä mietittävä sitä, miten tietoturva yltyä sellaiselle tasolle, jolla voidaan luotettavasti ja riskittä käsitellä salassa pidettäviä tai vaiteliaisuuden piiriin kuuluvia asioita. Niin kuin tiedämme, tässä talossa tähän ei ole nyt teoriaa vaan ihan käytännössä elettyä tilannetta suuressa valiokunnassa, jossa meillä vaitiolon alaisiksi leimattuja papereita ei voitu Teams-yhteyksien kautta asiantuntijoitten kanssa käsitellä, mikä johti sinällensä aika erikoiseen tilanteeseen, jolloinkin emme pystyneet käymään sitä keskustelua, joka oli äärimmäisen tärkeää, Suomen kannoista liittyen elpymisrahastoihin ja myöskin monivuotiseen rahoituskehukseen.

Arvoisa puhemies! Todellakin voisi sanoa, että kaiken kaikkiaan myönteinen, mutta tämä äänestystilanne on ihan erityisen tarkasti pohdittava, ja siihen ryhmällämme on kyllä varauma.

14.16 Pauli Kiuru kok: Arvoisa herra puhemies! Ensinnäkin kiitos esityksestä. Se on varmasti hyvin valmisteltu ja perusteltu ja tarpeellinen tässä poikkeuksellisessa tilanteessa ja niissä tilanteissa, mitä eteemme voi tulla. Kaikkeen on syytä varautua, ja päätöksenteko pitää varmistaa kaikissa tilanteissa.

Poimin täältä näitä avainsanoja, jotka osittain on jo kerrottu. Eli kyseessä on väliaikainen muutos, ja sitä käytetään tilanteessa, jossa toimintakyvyn turvaaminen on välttämätöntä. Tämän keinon pitää olla viimesijainen keino tarkoittaen siis sitä, että toimintakykyä ei muilla tavoilla pystytä hoitamaan, ja edelleen puhemiesneuvoston ehdotuksesta ja perustuslakivaliokunnan lausunnon jälkeen, eli siinä on edessä lukot, jotka voidaan kyllä tarvittaessa avata. Tämä keino on viimesijainen.

Edustaja Essayah ja moni muu tässä jo puhuivat tästä luottamuksellisuudesta, tietoturvasta. Ne ovat äärimmäisen tärkeitä asioita. Jokaisella äänellä saattaa tiukassa tilanteessa olla merkitystä, ja ei saa syntyä edes epäilyä siitä, että on käytetty vilppiä, vääriä keinoja. Pelkkä epäily saattaa aiheuttaa monenlaista ongelmaa, kuten on maailmalla nähty, kun on

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

etä-äänestyksiä toteutettu ja on levitetty huhuja — ilmeisesti tarkoituksellisesti joissakin tapauksissa — että äänestystä on peukaloitu.

Yksi kysymys itseäni jää vielä askarruttamaan ja mietityttämään, ja se koskee tätä kohtaa, jossa sanotaan, että etäkokouksessa ei voi käsitellä asioita, jotka ovat vaiteliaisuuden alaisia tai salassa pidettäviä. Sellaisia asiakirjoja ei voi siis käsitellä. Meillä on eduskunnassa pitkän työn tuloksena synnytetty uusi valiokunta tiedustelulakien voimaan saattamisen myötä, eli tiedusteluvalvontavaliokunta, ja käytännössä kaikki valiokunnan asiat ovat salaisia. Lähtökohta on se, että kaikki tiedusteluvalvontavaliokunnan asiat ovat salaisia, ellei erityisesti toisin päätetä. Tällä hetkellä tilanne on nyt sitten ollut noin maaliskuun puolestävälisestä alkaen se, että koska valiokunta kokoontuu erityisessä tilassa, jossa ei voida välitarkkoja turvata, niin valiokunta ei ole kokoontunut ollenkaan. Tämä huolellisesti valmisteltu esitys ei sinänsä tähän asiaan tuo kyllä mitään ratkaisua, ja kiinnitän huolta siihen, miten tämä uusi valiokunta toimii. Esimerkiksi tiedusteluvalvontavaltuutetun kertomuksen käsittely [Puhemies koputtaa] pitäisi aloittaa pikimmiten.

14.19 Jouni Ovaska kesk: Arvoisa herra puhemies! Käytetyt puheenvuorot nostavat tärkeitä pointteja siitä, miten tätä koko asiaa ehkä pitäisi jatkotyöstää, eli on hyvä, että tämä väliaikainen muutos saataisiin nyt hyväksytyä ja myöskin näillä huomautuksilla, mitä täällä on nostettu esiin, mutta kyllä meidän pitää myös lähteä varautumaan siihen, mitä tulevaisuus tuo tullessaan, ja pitäisikö meidän työjärjestyksessämme olla ja miten meidän valtiosääntömme ja perustuslakimme sitten suhtautuvat siihen, että siinä jatkossa olisi pysyvät kirjaukset etätyöskentelystä, etä-äänestämisestä ja niin edelleen. Eli erilaisia kriisejä saattaa edessä olla, ja tätäkin asiaa on syytä jossain vaiheessa pohtia vieläkin tarkemmin ja kuulla eri asiantuntijoita siitä, mikä on mahdollista ja mikä ei.

Erittäin tärkeä huomio tässä ehdotuksessa on käyttöönottopäätöksestä, jossa vielä keran siis otetaan huomioon sitten perustuslakivaliokunnan kannanotto, jos tähän jouduttaisiin siirtymään.

Edustaja Heinonen — joka valitettavasti on poistunut — epäili sitä, että jos hallitus kaatuu jonkun vaikuttamisesta tai on muita yrityksiä. Tässä on kuitenkin huomiot siihen, että mikäli puhemies katsoo, että äänestys ei ole antanut luotettavaa vastausta, niin se voidaan silloin uusua, eli myöskin sitä kautta on jonkinlaista tulppaa siihen, että mitä tahansa ei sitten myöskään menisi läpi.

Niin kuin alussa sanoin, pitää katsoa myöskin tämän kriisin jälkeen, miten me suhtaudumme etätyöskentelyyn tai etä-äänestämiseen ja siihen muutokseen, mikä saattaa vielä edessä olla.

14.21 Veronika Honkasalo vas: Arvoisa puhemies! On hyvä, että eduskunta omilla toimillaan varautuu jatkossakin koronan tapaisiin tilanteisiin. Tämä kevät on eduskunnassa sujunut pääosin hyvin, vaikka se on kansanedustajilta ja virkamiehiltäkin vaatinut venymistä.

Asia, jota tässä yhteydessä ei ehkä tarpeeksi kuitenkaan ole korostettu, on se, että eduskunta käyttää poikkeusoloissakin Suomen ylintä päätöksentekovaltaa, ja oikeusvaltion ja demokratian näkökulmista on ensisijaisen tärkeää, että sen toimivuus ja kansanedustajien työolot turvataan myös poikkeusoloissa, ja ehkä ihan kaikilta osin tämä ei tänä keväänä ole sujunut ilman ongelmia.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

Arvoisa puhemies! Näiden huolien osalta olisi tärkeää, että myös kevään rajoitustoimien vaikutuksia eduskuntatyöhön, demokraattiseen prosessiin, demokraattiseen keskusteluun ja kansanedustajien toimintamahdollisuuksiin arvioitaisiin huolella. Nyt täällä jo nostettiin esille, että tämä aikataulu on varsin tiukka.

On tärkeää kehittää etätyömahdollisuuksia, mutta samaan aikaan vasemmistoliiton eduskuntaryhmä on omassa lausunnossaan korostanut, että on turvattava myös kansanedustajien perinteiset työskentelymahdollisuudet tämän rinnalla.

14.23 Minna Reijonen ps: Arvoisa herra puhemies! Nyt on käsittelyssä ehdotus eduskunnan työjärjestyksen väliaikaisesta muuttamisesta. Nythän me emme voi äänestää etänä tällä hetkellä. Korona tai joku muu vastaava uhka voi aika paljon vaikuttaa tähän päätöksentekoon, ja mitenkä varmistetaan se toimintakyky lainsäädännössä silloin jos semmoinen uhka suurenee? Jos eduskunnassa kansanedustajia iso määrä sairastuu yhtä aikaa, mitenkä sitten toimitaan? Sen takia on tärkeää, että tämä poikkeusolotilanne varmistetaan, että silloinkin voitaisiin toimia ja lainsäädäntö turvata.

Pidän asiallisena, että nyt tätä etäyhteyksimahdollisuutta ja etä-äänestysmahdollisuutta on suunniteltu. Totta kai riskit ja tietoturva ovat hirveän isoja asioita, ja ne pitää ottaa huomioon — tosi tärkeitä huomioida. Myös valiokunnissa voi olla sitä äänestämisen tarvetta, eikä aina tiedä, minkälaisia asioita sinne eteen tulee. Pääasiassa pidän erittäin myönteisenä, että tällainen esitys ja ehdotus on tehty.

14.24 Pasi Kivisaari kesk: Puhemies! Eduskunnan toimintakyky valtakunnan ylimpänä päätöksentekuelimenä täytyy turvata kaikissa olosuhteissa. Se on myös tämän esityksen ydin ja sellaisenaan kyllä kovin ymmärrettävä ja hyväksyttävä.

Tämän koronakevään aikana olemme onnistuneet, kiitos erilaisten poikkeusjärjestelyjen, säilyttämään toimintakykymme varsin hyvin. Se on vaatinut, totta kai, erilaisia muutoksia istuntokäytäntöihin, valiokuntatyöhön, vierailuihin ja työskentelytottumuksiin. Moni eduskunnan työntekijä on käytännössä myös siirtynyt etätöihin, ja tätä samaa logiikkaa on käyttänyt myös osa kansanedustajista. Ylipäätään eduskunnassa siis on ollut vähemmän ihmisiä eli vähemmän kontakteja.

Näistä järjestelyistä huolimatta asiat olisivat voineet mennä kovin toisin. Olisimme aivan hyvin saattaneet kohdata tilanteen, jolloin edustajien päätöksentekovalmius olisi ollut vaarassa. Nykyiset, pitkän historian omaavat käytäntömme eivät ole juurikaan joustaneet tältä osin: äänestykset siis ovat edelleen konkreettinen napin painallus, ja valiokuntien viralliset kokoukset ovat yhä vaatineet läsnäolon. Kenties on myös onnellisten sattumien sanellemaa, että emme ole kohdanneet laajamittaisia karanteeneja tai sisäisiä eduskunnan tartuntaketjuja.

Itse koen, että kansanedustajatyön oleellinen olemus on nimenomaan juuri täällä eduskunnassa: siis yhteiset kasvokkain tapahtuvat debatit, keskustelut valiokunnissa ja vieraiden tapaamiset ja niin edelleen, siis sitä tavanomaista tekemistä, jossa ihmiset ovat keskenään yhdessä. Mutta on aivan selvää, että meidän pitää ketteröittää myös omaa toimintaamme tilanteissa, joissa terveyttä saastuttava virus pyörii seurassamme. Se on kaiken järjestelmällisen toimintamme mukaista.

Vaikka esitykseen liittyy vielä keskeneräisyyttä ja avoimia kysymyksiä, pidän sitä kuitenkin äärimmäisten poikkeustilanteiden kannalta tarpeellisena. Maailmassa on varmasti

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

ratkaistu vaikeampiakin kysymyksiä kuin eduskunnan etätyö äänestysineen ja tietoturvalisuuksineen.

Puhemies! Lopuksi toivon, että emme joudu sellaisiin tilanteisiin, mihin nämä toimenpiteet tähtäävät. [Puhemies koputtaa] Emme tarvitse enää poikkeusoloja riesaksemme.

14.27 Ville Kaunisto kok: Arvoisa puhemies! Lähestyn puhemiesneuvoston hyvin perusteltua esitystä kolmesta eri kulmasta:

Ensinnäkin uskon voimakkaasti, että oma esimerkki on vahvin tapa ohjata ihmisiä toimimaan toivotulla tavalla. Olen kokenut tämän kevään tilanteen tässä mielessä hieman vaikeana: me olemme kehottaneet ihmisiä pitämään etäisyyttä, samaan aikaan kun omat prosessimme eivät ole antaneet meille laadukasta mahdollisuutta toimia kuten olemme itse kansalaisilta pyytäneet.

Toiseksi tulevaisuusvaliokunnan jäsenenä uskon vahvasti Suomeen yhtenä digimaailman kärkimaana. Jos haluamme pitää tämän aseman, se vaatii myös tekoja. Yritykset ovat kiitettävällä tavalla vastanneet koronaviruksen tuomaan haasteeseen, ja myös kuntapuolella ongelmiin on tartuttu hienosti. En usko enkä toivo teknologian poistavan ihmisten kasvotusten tapahtuvan keskustelun tärkeyttä, mutta mitä tutummaksi uudet prosessit tulevat, sitä enemmän uskon niiden myös mahdollistavan. Eli suhtautuisin avoimin mielin teknologian apuna käyttämistä kohtaan myös koronan väistyttyä.

Mutta kolmantena sitten, mitä tässä edustaja Heinonenkin nosti ihan hyvin esille, ovat tietoturvakysymykset. Nämä huolet ovat äärimmäisen tärkeitä, ja niiden pohjalta ymmärrän täysin talomme konservatiiviset toimintatavat. Valiokuntatyön luottamuksellisuus ja valiokunnassa ja täysistunnossa etä-äänestämisen luotettavuus ja riippumattomuus on pysyttävä kaikissa tilanteissa turvaamaan. Me emme ole irti muusta maailmasta, ja kevyt suhtautuminen tietoturvaan on pahinta mahdollista herkkäuskoisuutta vakavassa asiassa.

14.29 Antti Kurvinen kesk: Herra puhemies! Meillä on täällä käsittelyssä itse asiassa aika kauan odotettu tai pohdittu puhemiesneuvoston ehdotus eduskunnan työjärjestyksen väliaikaiseksi muuttamiseksi, jossa säädettäisiin väliaikainen muutos eduskunnan työtä sääntelevään lakiin, mikä tarkoittaisi sitä, että vakavan kulkutaudin, pandemian, ollessa käynnissä voidaan siirtyä etäpäätöksentekoon niin valiokunnissa kuin sitten täällä istuntopöydässä.

Haluan kiittää eduskunnan neljänneksi suurimman ryhmän ja toiseksi suurimman hallituspuolueryhmän puheenjohtajana koko eduskuntaa, niin kansanedustajia ja ryhmiä kuin sitten eduskunnan hallintoakin, hyvähenkisestä, yksimielisestä valmistelusta, millä on vietty eteenpäin tätä muutosta eduskunnan toimintatapoihin. Haluan myös kiittää näitä valtio-oikeusoppineita, julkisoikeuden asiantuntijoita, jotka ovat myös antaneet panostaan tämän periaatteellisesti erittäin merkittävän, ison muutoksen, mutta erittäin tarpeellisen muutoksen, toteuttamisessa.

Kannatan, puhemies, periaatteessa tätä esitystä, ja tämä on tarpeellinen. On mietittävä kaikin tavoin, miten ennalta ehkäistään sellainen tilanne, johon on tämän koronataudin aikana ajautettu joissakin maissa, että vaikkapa eduskunta kokonaisuudessaan, kaikki 200 kansanedustajaa, tai merkittävä määrä edustajista ei pysty osallistumaan päätöksentekoon tultuaan altistuneeksi kulkutaudille. Sellaista tilannetta pitää kaikin tavoin välttää ja löytää tapoja, miten tämä ehkäistäisiin.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

Tämä esityshän olisi nyt tässä vaiheessa voimassa niin sanotusti lukuvuoden elikkä ensi syksystä, 2020 syksystä, kesään 21 eli lukukauden 20—21.

Arvoisa puhemies! Uusi eduskunnan puhemies Anu Vehviläinen totesi hyvin tullessaan toimeensa puheessaan, että eduskunnassa on ollut käynnissä yksi Suomen suurimmista etätyökokeiluista. Valiokunnathan ovat käytännössä jo tehneet töitä etänä hyvin voimakkaasti. Asiantuntijoita on kuultu etäkokouksilla ja pidetty epävirallisia kokouksia — sitten päätöskokoukset on nuijittu ihan livenä fyysisesti.

Itse kun edustan keskustaa ja olemme tunnetusti koko Suomen puolue [Välihuutoja] ja meillä on edustajia muualtakin kuin kasvukeskuksista, pienemmistä kunnista, niin olen ryhmän paimenena huomannut, että aika moni on tätä etätyömahdollisuutta myös käyttänyt hyväkseen ja siihen ollaan opittu.

Puhemies! On tärkeää, että me huolehdimme näistä tietoturvasuasioista, ja edustaja Heinosaalla oli siinä hyviä pointteja, mutta kyllä olen sillä tavalla itse kehitysoptimisti, että näen, että kyllä meidän pitäisi pystyä näitä etätyömahdollisuuksia myös tässä talossa monella tavalla vakainaistamaan. Muun muassa Sitran Kansanvallan peruskorjaus -raportissa otettiin esille, että kyllä kansanedustajallakin pitäisi olla etätyömahdollisuuksia, mahdollisuus esimerkiksi kirjastoihin viedä tätä eduskuntatyötä. Tarvittaessahan näitä äänestyksiä voidaan vaikkapa puhelimella toteuttaa, [Puhemies koputtaa] ja myös Euroopan parlamentti on mennyt etä-äänestyksiin.

14.32 Kari Tolvanen kok: Arvoisa herra puhemies! Tämä puhemiesneuvoston esitys lähtökohtaisesti on ihan kannatettava. Itse asiassa viime kaudellahan oli kaksi selvityshenkilöä, jotka tekivät työtä eduskuntatyön uudistamiseksi, ja taitaa olla aika paljon samoja ideoita tässä puhemiesneuvoston ehdotuksessa. Se on kannatettava.

Tosiasia on, että meidänhän on toimittava kaikissa olosuhteissa, tapahtuu tässä yhteiskunnassa mitä tahansa. Me olemme niitä harvoja instansseja, joiden on toimittava. Mehän olemme toimineet aika hyvin nyt tässä viime kuukausien aikana. Siitä kiitos ihan kaikille. Ei välttämättä koronan takia mutta jonkun muun takia voi jatkossa tulla paljon parempaa vielä — toivottavasti olen jälleen väärässä, mutta voi tulla — ja siihen on varauduttava.

Tämä valiokuntatyöskentely on ihan hyvä lähtökohta näissä toimissa. Nythän meillä on jo ollut etäkuulemisia. Täytyy sanoa, että valiokunnissahan asiat useimmiten pääsääntöisesti tulevat julkisiksi — eivät aina, kuten tiedusteluvalvontavaluokunnassa, jossa edustaja Kiuru on, siellä eivät tule julkisiksi välttämättä missään vaiheessa — eli siinä ei maailma kaadu, vaikka tietoturva ei ehkä toimitukseen etäkuulemisen aikana, toki näin ei saisi tapahtua. Tämä on ihan kannatettava asia.

Sitten kun mennään tähän äänestysproblematiikkaan, tähän täysistuntoon, niin minä sanoisin ja Suomen johtavat tietoturva-asiantuntijat sanovat, että me emme ole vielä valmiita siihen, että voitaisiin etä-äänestyksiä tehdä. Se on huolestuttava asia, jos nyt on joku muu haaste — en välttämättä koronasta puhu, se voi olla tässäkin. Meillä saattaa olla täältä valtakunnan sisältä mutta etenkin valtakunnan ulkopuolelta vihamielisiä toimijoita, jotka pyrkivät vaikuttamaan meidän äänestyskäyttäytymiseemme ja äänestystulokseen. Olisin kyllä varovainen lähtemään etä-äänestyksiin siten, että se tehtäisiin talon ulkopuolelta, mutta siihen kyllä lämpenisin, että jokainen edustaja olisi vaikka omassa huoneessaan. Se pystyttäisiin käsittääkseni tietoturvallisesti tekemään talon sisällä niin, etteivät kaikki pakkaudu tähän saliin. Silloin nämä etäisyydet ja turvavälit säilyisivät. Tämä olisi semmoinen kehitettävä asia, jos tähän joudutaan — toivottavasti ei koskaan jouduta.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

Tämä puhemiesneuvoston esitys on hyvä kehitys ja hyvä esitys. Tästä on hyvä jatkaa työtä. Ainoa huoli on tämä tietoturva-asia, mutta uskon, että siihenkin joku ratkaisu saadaan.

14.35 Markus Lohi kesk: Arvoisa puhemies! Otan tästä esille kolme näkökulmaa:

Ensimmäinen on se, että minustakin tämä esitys on tarpeellinen, perusteltu ja hyvin valmisteltu.

Toinen näkökulma on täällä esitetyt huolet siitä, miten tämä tietoturva ja muu järjestely mahdollisesti etä-äänestyksessä toimisivat. Minusta nämä huolet ovat ihan aiheellisia, ja ne on varmasti hyvä huomioida, vaikka tämä hyväksytäänkin. Enkä epäile sitä, etteikö huomioitaisi: kyllähän tämä lähtee siitä, että puhemiehen on aina varmistettava, että tämä äänestys toimii, jos sellainen otetaan käyttöön. Haluan tähän ihan lukea täältä perusteluista tätä koskevan kohdan, jossa todetaan: ”Käyttöön otettavaa etä-äänestysjärjestelmää valittaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota jokaisen edustajan tosiasialliseen mahdollisuuteen äänestää teknisesti toimivassa järjestelmässä, äänestämään oikeutetun kansanedustajan luotettavaan tunnistamiseen, annettujen äänten oikeaan kirjautumiseen ja äänestystapahtuman eri vaiheiden jälkikäteiseen todentamiseen. Järjestelmän tulee olla suojattu ulkopuolisia häiriöitä ja väärinkäytöksiä vastaan.” Nämä olivat siis ehdottomia edellytyksiä, jotta yleensä tähän voidaan siirtyä. Minusta on myös mukava kirjaus perusteluissa tämä seuraava: ”Äänestystehtävän delegointi toiselle kansanedustajalle valtuuttamalla tämä äänestämään puolestaan on kansanedustajan yksilölliseen ja henkilökohtaiseen valtaan ja vastuuseen rakentuvan perustuslakisääntelyn kannalta ongelmallinen ja siksi hylättävä vaihtoehto.” Ymmärrän tämänkin perustelun varsin hyvin, enkä itsekään omaa ääntäni delegoisi kenellekään toiselle, vaikka hyvin luotettavaa porukkaa meillä täällä onkin.

Arvoisa puhemies! Kolmas näkökulmani on se, että kun mietitään laajemmin tätä kysymystä — eduskuntatyön uudistamista, valiokuntatyön uudistamista ja mahdollista etätyöskentelyä — näen tarpeellisena, että tämän uudistustyön yhteydessä pohditaan perusteellisesti pysyviä ratkaisuja mahdollisten etäkokousten ja mahdollisten etä-äänestysten käyttöönottoon. Tämä nyt esitetty malli perustuu pelkästään väliaikaiseen korona-ajan järjestelyyn, ja kuten tuossa alussa totesin, tämä on hyvin perusteltu ja kannatettava esitys.

14.37 Mikko Kärnä kesk: Arvoisa herra puhemies! Itsekin haluan kiittää puhemiesneuvostoa tästä tärkeästä ehdotuksesta. Tosiaan Euroopan parlamentissa on jo kyetty siirtymään tämänäntyyppiseen etä-äänestämiseen ja etätyöskentelyyn, ja katson kyllä, että kyllä myös Suomen eduskunnan täytyy tällaiseen kyetä siirtymään, mikäli tilanne sitä edellyttää.

Täällä keskustelussa on esitetty erittäin hyviä näkökulmia, ja on tietysti aivan selvää, että tietoturvakysymykset on otettava äärimmäisen vakavasti. Tietysti täytyy olla myös jonkunäntyyppinen menettely, mikäli kävisi ilmi, että äänestystä on jollakin tavalla manipuloitu tai edustaja ei ole päässyt äänestykseen osallistumaan. Täytyisi olla joku menettely, miten tällaisessa tilanteessa pystytään kumoamaan aiempi tulos ja sitten uusimaan tämä äänestys.

Maaailma muuttuu, ja eduskunnankin täytyy muuttua siinä mukana. Aivan kuten edustaja Lohi tuossa edellä totesi, itsekin kyllä peräänkuuluttaisin niitä pysyviä ratkaisuja näitten etäkokousten järjestämisen osalta. Muutenkin näen, että nyt on kyllä hyvä, että eduskunta on voinut näyttää esimerkkiä tässä etätyöskentelyssä. Etätyö on tulevaisuutta, ja toivon mukaan laajemminkin sitten esimerkiksi valtionhallinnossa otetaan käyttöön etätyö-

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

mahdollisuuksia. Itse toivoisin, että esimerkiksi ministeriöissä asiantuntijatehtävissä työskentelevät kykenisivät tulevaisuudessa itse päättämään oman sijoittumispaikkansa, koska meillä on olemassa yhteydet, joiden kautta tätä työtä kyetään mistä päin Suomea tahansa tekemään. Näen, että tällaisen pakkoalueellistamisen aika on ohi, ja nyt olisi aika sille, että tehdään tällaista vapaaehtoista alueellistamista, koska kyllä aivan selvää on, että täältä Helsingistäkin olisi monella ministeriön virkahenkilöllä vetoa tuonne maakuntiin, mikäli vain mahdollisuus sinne olisi lähteä.

14.39 Antero Laukkanen kd: Arvoisa herra puhemies! Tämä esitys on varsin ymmärrettävä, mutta sitä on kyllä mahdotonta kannattaa, ja tässä muutama perustelu.

Nostaisin tässä päällimmäiseksi asiaksi äänestysturvallisuuden, siis äänestysturvallisuus, fyysinen läsnäolo tässä salissa, jossa turvataan kansanedustajan läsnäolo ja itsenäisyys äänestystilanteessa, niin ettei edustajaan kohdistu äänestystilanteessa ulkoista painostusta tai uhkaa. Tähän saliin voi tulla vain kansanedustaja, istua paikallansa, tehdä oman, itsenäisen ratkaisunsa. Toista on etä-äänestystilanteessa, jossa kukaan ei voi tietää, kuka mahdollisesti on edustajan kanssa siellä samassa tilassa tai syntyykö siinä tilanteessa, kun on jossakin muualla, jotakin uhkaa kansanedustajalle.

Toinen asia on tämä digitaalinen turvallisuus, tietoturva. Nykyinen taso ei tietoturvassa ole sellainen, että kukaan voisi tällä hetkellä taata sen, että äänestystilanteessa ei tapahtuisi esimerkiksi hakkerointia. Hieman ihmettelen, että puhemiesneuvosto ei tälle asialle ole antanut riittävää painoarvoa tässä pohdinnassa.

Ja kolmantena asiana totean, että eduskunnan ei myöskään tule olla tietoturvan koelaboratorio. Me emme voi täällä ajatella, että koska olemme eduskunta, meidän pitää olla asioissa ikään kuin edelläkävijöitä, näyttää mallia, niin kuin täällä on monessa puheenvuorossa todettu, että meidän pitää näyttää mallia. En kyllä altistaisi eduskuntaa tietoturvan koelaboratorioksi. Ostamme järjestelmän, jolle järjestelmän myyjä ei voi taata absoluuttista tietoturvaa — silloin me teemme itsestämme tietoturvan koelaboratorion.

Näistä syistä, arvoisa puhemies, haluaisin säilyttää eduskunnassa kuitenkin sellaisen turvallisuuden tason, äänestysturvallisuuden tason, jossa jokainen edustaja voi toimia täällä paikan päällä fyysisesti. Meillä on kyllä muita keinoja, jos näin suuri uhka kansakuntaamme kohtaa myöhemmässä vaiheessa, mutta näillä perusteluilla en voi tätä esitystä hyväksyä.

14.42 Kimmo Kiljunen sd: Arvoisa puhemies! Poikkeukselliset olot vaativat poikkeuksellisia menettelytapoja. Tämä koskee nyt myöskin eduskunnan päätöksentekoa ja eduskunnan kokoustamista. Ymmärrän hyvin, että tältä pohjalta puhemiesneuvosto tämän esityksensä on tehnyt.

Meillä on myöskin jo kokemuksia kansainvälisestäkin yhteisöstä itse kullakin. Euroopan parlamentissa tehdään jo päätöksiäkin etäältä. Olen myöskin itse sidoksissa jatkuvasti Euroopan neuvoston vastaavaan päätöksentekoon, jossa lähes päivittäin on kokouksia, ja me myöskin teemme päätöksiä etäältä. Sama koskee Etyjin parlamentaarista yleiskokousta ja siinä vaikuttamista.

Täällä eräät edustajat, viimeksi Lohi ja Kärnä, käyttivät puheenvuoron siitä, että etätyöskentelyä kannattaisi harkita myöskin siten, että me teemme tästä pysyvän instituution ja pysyvällä tavalla voisimme mahdollistaa tällaisen etätyöskentelyn jatkossa.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

Arvoisa puhemies! Sallitteko tähän kohtaan tämmöisen ”devil’s advocate” -puheenvuoron? Minä herättäisin tässä tiettyjä varauksia, varauksellisuutta siihen etätyöskentely-hypeen, joka nyt on luotu suomalaisen yhteiskuntaan, hieman pidäkkeitä tähän kysymyseen. Kolme merkittävää perustetta:

Ensimmäinen on se, mihin edustaja Laukkanen jo viittasi. Nämä tietoturvakysymykset ovat vielä, ainakin lopullisesti, ratkaisematta. Tiettyyn tasoon asti me pystymme toimimaan.

Toinen on tämän etätyöskentelyn luonne. En ole varmasti ainoa kansanedustaja, joka on havainnut sen ollessaan näissä etäkokouksissa läsnä, että kyllä, läsnäoloprosentit ovat hyvin suuria — yleensä etäkokouksissa on enemmän läsnä olevia edustajia ja osallistujia kuin normaalissa kokouksessa — mutta en varmasti ole ainoa, joka osallistuu samanaikaisesti kahteen etäkokoukseen ja tekee itse asiassa siinä sivussa kolmatta asiaa, kirjoittaa puheenvuoroa tai kolumnia tai lukee kirjaa tai jotain vastaavaa. Osallistumisintensiiteetti on aivan eri tasolla näissä etäkokouksissa kuin silloin, kun olemme fyysisesti siinä läsnä.

Kolmanneksi kaikkein tärkein kriittinen huomio on se, että nämä etäkokoukset luonteeltaan johtavat vallan keskittymiseen. Kysymys ei ole poliittisen vallan keskittymisestä, vaan ylipäätään etäkokouksissa valta keskittyy niille, jotka valmistelevat sen kokouksen, ja niille, jotka vetävät sen kokouksen.

Kyllä, kun itse on osallistunut kovin, kovin moniin kansainvälisiin kokouksiin ja myöskin eduskuntatyöskentelyyn, me ymmärrämme, että kokoustilanne on vain yksi juttu. Se olennaisin vaikuttaminen tapahtuu käytävillä, se olennainen vaikuttaminen on sosiaalista kontaktointia, ja sitä kautta ikään kuin se prosessi päätöksentekoon kypsyy. [Puhemies koputtaa] Erittäin merkittävästi haluaisin varoittavan sanan tälle etä-hypelle, mikä on Suomessa ja myöskin eduskunnassa nyt vallalla.

14.45 Sari Multala kok: Arvoisa puhemies! Olemme käsittelemässä väliaikaista muutosehdotusta ja toisaalta mahdollistavaa muutosehdotusta eduskunnan työjärjestykseen. Sinällään on mielestäni aivan oikein, että eduskuntakin pyrkii varautumaan siihen, että emme tulisi toista kertaa ikään kuin yllätetyiksi, jos tautitilanne tämän koronaviruksen tai jonkun muun vastaavan taudin osalta pahenee. Toki tässä eduskunnan työjärjestyksen muutosehdotuksessa tätä ehdotetaan nyt määräaikaisesti voimaantulevaksi vain ensi vuoden kesäkuuhun.

Yksi merkittävä puute mielestäni tähän esitykseen kuitenkin liittyy, ja se liittyy itse asiassa juuri siihen asiaan, jonka edustaja Kiljunen otti edellisessä puheenvuorossaan esiin. Täällä yksityiskohtaisissa perusteluissa, kun puhutaan valiokunnan kokouksen luottamuksellisuudesta, keskustelun luottamuksellisuudesta, puhutaan siitä, että pitää olla tilassa, johon ei pääse muita ihmisiä tulemaan. Kuitenkin ehkä suurempi ongelma on se, kuten tiedämme, että monet edustajat ovat monessa mukana ja valiokunnan kokoukset saattavat joskus olla lähellään toisiaan, päällekkäin. Varsinkin, jos etänä enemmän kokoonnutaan ja kuullaan asiantuntijoita, niin normaalit kokousajat eivät välttämättä ole aina päteet. Toiseksi meillä monilla on muita velvoitteita. Moni on myös esimerkiksi kuntapolitiikassa mukana, ja nämäkin kokoukset joskus saattavat mennä päällekkäin eduskunnan valiokuntien kanssa.

Olisi mielestäni erittäin tärkeää, että tänne yksityiskohtaisiin perusteluihin lisättäisiin myös se, että valiokunnan kokouksiin osallistuttaessa etäyhteydellä ei voi osallistua mihinkään muuhun kokoukseen etäyhteydellä yhtä aikaa. Tämä kuulostaa itsestään selvältä,

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

mutta kuten olemme saaneet jo huomata, ehkä monesti siinä ikään kuin saattaa unohtua, että tällaisessa tilanteessa on vähintään yhtä suuri tietoturvarikkomisen riski kuin siinä, että joku, esimerkiksi oma lapsi, kävelee siihen huoneeseen, jossa etäkokousta pitää. Pidän itse asiassa erittäin tärkeänä, että tämä asia myös tänne tekstiin lisättäisiin, jotta me osoitamme, että ymmärrämme myös sen, mikä tämä etäkokousmaailma ikään kuin todellisuudessa on, eli fyysisesti toki et pysty kahdessa paikassa, ainakaan vielä, olemaan yhtä aikaa, mutta etäkokouksessa pystyt olemaan erilaisilla etäkokousjärjestelmillä.

Ja koska nyt tästä tulkitsem, että ilmeisesti ainakaan vielä ei olla päätetty käyttää jotain tiettyä järjestelmää — mikä on aivan erityisen hyvä — mutta tiedämme, että toistaiseksi lähes kaikki julkisorganisaatiot ovat käyttäneet yhtä ja samaa järjestelmää, niin tällöin on erityinen riski siinä, että myös ne keskustelut tai puheenvuoropyynnöt päättyvät väärien tahojen käsiin, [Puhemies koputtaa] ja pyytäisinkin, että vielä tätä asiaa esimerkiksi perustuslakivaliokunnassa pohdittaisiin.

14.49 Anna-Kaisa Ikonen kok: Arvoisa puhemies! Normaalioloissa edustuksellisen päätöksenteon luonne on yhteen kokoontumisissa. Tässä esityksessä on kuitenkin kyse päätöksenteon turvaamisesta poikkeuksellisissa olosuhteissa — viisasta varautumista siihen, jos epidemia jälleen pahenee.

Suomalainen yhteiskunta on nopeasti ottanut isoja harppauksia etätyöskentelyyn: koulujen etäopetus järjestettiin keväällä sähköisiä yhteyksiä käyttäen, yritykset ovat laajasti siirtyneet sähköisiin kokouksiin, virtuaalitapaamiset ovat ottaneet paikkansa hyvin laajasti ihmisten välisissä tapaamisissa. Kaikkiaan on tehty tällainen hyvin laaja digiloikka tässä yhteiskunnassa.

Edustuksellisen demokratian puolella kunnissa on laajasti, tietoturvasta huolehtien kyety järjestämään julkinen päätöksenteko niin valtuustojen, hallitusten kuin lautakuntienkin kokousten osalta etänä. Jopa Euroopan parlamentti on siirtynyt etäpäätöksentekoon. Eiköhän se silloin ole mahdollista tällekin talolle, jos tarve niin vaatii.

Eduskunnan päätöksenteko on saatu kohtuullisesti turvattua myös näin epidemia-aikana rajaamalla täysistunnossa yhtä aikaa olevien edustajien määrää, pitämällä valiokunnissa etäisyyskäytäntöjä, ja onpa osa valiokunnista mahdollistanut jopa epäviralliset etäkuulemiset niin, että myöskin edustajat ovat kyenneet osallistumaan niihin etänä. Käytännöt eivät kuitenkaan ole olleet eri valiokunnissa yhteneväisiä, ja siinä varmasti meillä on kehittämistä. Erityiseksi ongelmakohtaksi ovat nousseet äänestykset. Nekin on syytä mahdollistaa etänä vähintään puhelimitse ihan siltä varalta, että tilanne sitä syystä tai toisesta vaatisi ja yhteen kokoontuminen tai kenties jopa Eduskuntatalolle tuleminen jostain syystä ei olisi mahdollista.

Kuten täällä on tuotu esiin, ehdottomana reunaehtona valtiollisessa päätöksenteossa on kuitenkin tietoturvallisuus, ettei mikään taho pysty ulkopuolelta vaikuttamaan päätöksiin. Se meidän on otettava todella vakavasti tässä talossa ja tämän talon päätöksenteossa. En näe sitä kuitenkaan totaalisenä esteenä tälle etäpäätöksenteolle vaan ratkaistavissa olevana ongelmana tai hidasteena. Kuitenkin lopulta se, mistä tässä esityksessä on kyse, on se, että kaikkein tärkeintä on turvata kyky päätöksentekoon kaikissa mahdollisissa tilanteissa. Normaalioloissa se tapahtuu varmasti luontevasti näiden normaalikäytäntöjen kautta, mutta jos tilanne muuta vaatisi, niin on hyvä, että tämän esityksen kaltaista varautumista tehdään. — Kiitos.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

14.51 **Mari-Leena Talvitie kok:** Arvoisa herra puhemies! Meillä on tosiaan käsittelyssä puhemiesneuvoston ehdotus eduskunnan työjärjestyksen väliaikaisesta muuttamisesta niin, että mahdollistettaisiin etä-äänestys sekä täällä täysistuntosalissa että sitten myöskin valiokuntien kokoontuminen etäkokouksiin ja myöskin äänestäminen siellä valiokunnissa. Tosiaan tarkoitus olisi, että kun kyse on tällaisesta poikkeuksellisesta tilanteesta ja sen johdosta olevasta etä-äänestyksestä, niin tämä tulisi voimaan ensi syksynä ja olisi ensi vuoden kesäkuuhun asti voimassa. On tietenkin tärkeää, että pystytään takaamaan parlamentaarinen mahdollisuus vaikuttaa ja tehdä sitä eduskuntatyötä. Tämä poikkeuksellinen keväät on ollut siinä mielessä erilainen, että täällä salissa on voinut olla noin neljännes kerrallaan ja valiokunnissa on ollut hyvin erilaiset käytänteet. On tärkeää, että näissä toimita luotettavuus, tunnustettavuus ja todennettavuus säilyvät.

Tietoturva on tietenkin tärkeä asia, mutta tässä tällaisessa 200 edustajan äänestämässä on hieman eri asiasta kyse kuin esimerkiksi valtiollisiin vaaleihin liittyvässä nettiäänestyksessä. Viime kaudella oli oikeusministeriön nettiäänestyksen asiantuntijaryhmä sekä parlamentaarinen työryhmä, jossa itsekkin olin mukana. Edustaja Kurvisen johdolla pohdittiin näitä asioita, ja tultiin yksimielisesti siihen tulokseen, että nettiäänestystä ei tällaisiin valtakunnallisiin vaaleihin pidä laajentaa Suomessa. Vaikka itsekkin olen ollut tällainen sähköisten äänestämisen ja muitten pro, niin vaihdoin kannan, sillä viime kaudella jo todettiin, että siinä on tietoturvan osalta ihan liian suuret riskit. Mutta tietenkin tässä kun kaikki äänestykset ja se, kuka edustaja mitään äänestää, ovat myöskin julkisia, niin ne tulevat aina heti sen päätöksenteon jälkeen julkisiksi, ja siinä mielessä tavallaan se henkilökohtaisuus on tärkeää ja avointa. Näissä erilaisissa muissa äänestyksissä on pikemminkin kyse siitä, että se, mitä henkilö on äänestänyt, ei saa tulla ilmi niistä meidän valtakunnallista järjestelmistämme. Eli siinä mielessä en näe äänestyksen osalta tietoturvakysymystä, mutta sitten on tietenkin tämä kaikki valiokuntien keskustelu ja aineisto ja sellainen.

Mutta kun nyt vihdoon varaudutaan tällaisiin mahdollisiin etä-äänestyksiin tietyin ehdoin, niin kun viime kaudella jonkin verran itsekkin toin esiin, että vanhempainvapailla olevilla kollegoilla olisi mahdollisuus etä-äänestykseen, niin toivon, että puhemiesneuvostossa myös tätä mahdollistetaan, kun me nyt teemme sen järjestelmän. On vähän eri asia olla vanhempainvapaalla oleva äiti Oulusta kuin tuosta Helsingin Kampista, kun tulee mahdollisesti jostain tärkeästä asiasta äänestämään. Siinä mielessä toivoisin, että nyt [Puhemies koputtaa] sekin asia etenee, koska jos olisimme sen saaneet viime kaudella, niin se olisi myöskin voitu nyt aktivoida etätöissä olevien edustajien osalta tänä keväänä, mutta jospa [Puhemies: Aika!] tämä tapahtuisi nyt toisinpäin. — Kiitos, puhemies.

14.54 **Antti Lindtman sd:** Arvoisa puhemies! Pidän erittäin hyvänä ja tärkeänä, että puhemiesneuvosto on yksimielisesti tämän ehdotuksen tänne saliin tuonut.

On ensiksikin todettava, että eduskunta suoriutui tästä koronan ensimmäisestä aallosta varsin hyvin. Ne turvaamistoimet, ne varotoimet, joita oli otettavissa nykyisen lainsäädännön osalta, otettiin käyttöön. Voi sanoa, että on jopa suoranainen, jopa pieni ihme, että tänne eduskuntaan ei tullut yhtään sellaista koronatapausta, jossa osa kansanedustajista olisi joutunut karanteeniin tai karanteeninomaisiin oloihin ja siten sillä olisi ollut vaikutusta eduskunnan työskentelyyn. Siihenkin piti varautua, ja siksi nämä varotoimet tehtiin.

No, nyt sitten samaan aikaan, kun näitä varotoimia tehtiin, niin eduskuntaryhmät, kun ne kokoontuivat, hyvin yksimielisesti totesivat, että nyt on varauduttava siihen, että tämä a) voi jatkua pitkään tai b) voi tulla toinen aalto, ja niissäkin oloissa eduskunnan pitää pystyä

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

toimimaan. Ja vielä nimenomaan, kun nyt on ollut näitä ryhmien yhteiseen sopimukseen perustuvia järjestelyjä, niin olisi hyvä, että päästäisiin esimerkiksi tämäntyyppisiin etäkäytäntöihin, joilla voidaan turvata kaikkien edustajien mahdollisuus tarpeen mukaan äänestää. Tällä viikollahan meillä on todennäköisesti edessä ensimmäinen äänestys, jossa kaikki edustajat äänestävät. Tässä oli hyvin vahva ryhmien yksimielinen tahto takana, ja haluan kiittää siitä, että eduskunnan kanslia on tämän valmistelun tehnyt ja nyt tuonut tämän esityksen.

Tässä on ollut vähän huolia ja duubioita, kritiikkiä tälle etä-äänestykselle täysistuntosalissa. Voisi oikeastaan esittää sen kysymyksen, että mikä olisi se vaihtoehto. Mikä olisi se vaihtoehto tilanteessa, jossa meillä on mahdollisesti koronan toinen aalto, esimerkiksi osa tai vaikkapa kokonainen eduskuntaryhmä tai kokonaisia eduskuntaryhmiä joutuisi karanteeniin? Miten me silloin turvaisimme tai veisimme läpi esimerkiksi budjetin tilanteessa, jossa meillä olisi tämmöinen tilanne tai vaikkapa näin kävisi, oli sitten kyse oppositiosta tai hallituksesta.

Sen takia pidän tärkeänä, että tämä nyt mahdollistetaan, ja muistutan, että tässä on kuitenkin kaksi kynnystä. Tämä on määräaikainen muutos, ja senkin jälkeen, jotta tämä voitaisiin ottaa käyttöön, puhemiesneuvoston täytyy esittää pyyntö, pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto. Sen jälkeen sali päättäisi, otetaanko tämä kolmen kuukauden etätäysistuntomenettely käyttöön, vai oliko se neljä kuukautta.

On selvää, että tietoturvan pitää olla kohdillaan — ja tämä pitää katsoa, perustuslakivaliokunnassa katsotaan läpi — mutta tässä oli huoli, että entä jos äänestys ei edusta, tulee joku tietokatkos johonkin puolelle. Myös tässä lain pykälässähän todetaan, että mikäli puhemies toteaa, että syystä tai toisesta äänestys ei tavoittanut kaikkia tai ei edusta sitä, mikä täällä eduskunnassa on, niin puhemiehellä on mahdollisuus ottaa äänestys uudelleen. Eli tässä on monia varaventiilejä rakennettu. Pidän tärkeänä, että ne ovat, ja tämä viedään uudelleen läpi, mutta tämä on aivan välttämätön, koska se vaihtoehto on vielä pahempi.

14.58 Jukka Kopra kok: Arvoisa herra puhemies! On erittäin hyvä asia, että puhemiesneuvosto on tuonut tämän esityksen ja että täällä eduskunnassa pyritään kehittämään toimintoja ja suhtautumaan positiivisesti ja optimistisesti tulevaisuuteen ja ollaan niin sanotusti kehitykseen uskovia. Etätyömenetelmiä on ilman muuta kehitettävä, sen on tämä pandemiakevät meille osoittanut, ja niitähän me nyt olemme tiettyyn rajaan asti harjoitelleetkin itse kukin tässä kevään kuluessa.

Mielestäni tässä on tavallaan useita eri tasoja, joilla tätä asiaa voidaan tarkastella. Yksi on tämä valiokuntatyöskentely ja siihen liittyvät kokousjärjestelyt. Toki olisi erittäin hyvä, että valiokuntien keskustelua voitaisiin käydä ikään kuin Teams-kokouksena, ja sellainen ratkaisu olisi suotavaa löytää, mutta samalla pitää muistaa se, mistä tämä ohjelmistoalusta, joka tämän palvelun tarjoaa, hankitaan, koska esimerkiksi USA:n perustuslain yksityisyydensuoja ei ulotu suomalaisiin parlamentaarikoihin eikä suomalaisiin virkamiehiin, ja jos esimerkiksi meillä on käytössä USA:laisen firman kokousjärjestelmä, jossa tallennetaan tietoa sinne pilveen, niin ne ovat väistämättä sitten kyseisen maan viranomaisten käytössä, jo lainsäädäntöpohjaisesti. Tämähän lukee jo siellä laissa tälläkin hetkellä. Tämä on tietysti sellainen asia, joka pitää huomioida, koska tästä voi sitten vuotaa tietoa, jota me emme välttämättä halua vuotavan sitten sinne muiden tietoon, ei välttämättä yleiseen tietoisuuteen kuitenkaan.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

No, toinen aspekti on sitten tämä äänestysmenettely ja varsinkin täysistuntojen äänestysmenettely, mihin täällä ollaan paljon kiinnitetty huomiota. Sellaista järjestelmää, jolla tämä toteutettaisiin, ei ole olemassa tällä hetkellä, eli toisin sanoen se tehtäisiin räätälityönä eduskunnalle — vähintään miljoonan euron projekti, ehkä enemmän — ja mietin sitä, että kannattaako sitä maksaa, jos systeemi on käytössä vain vuoden. Se on yksi asia, mitä kannattaa kysyä.

No, totta kai meillä pitäisi olla kyky toimia, jos tilanne äityy niin pahaksi, ettei voida olla koolla. Edustaja Lindtman kysyi, mikä olisi vaihtoehto sille etä-äänestykselle, niin tässä selvitystä kun on tehty, esimerkiksi yksi vaihtoehto on puhelinäänestys, eli toisin sanoen eduskunnan virkamies soittaa edustajalle ja kysyy, kuinka äänestätte. Se on hidas mekanismi, mutta se olisi olennaisesti tietoturvasempi kuin se, että avattaisiin suora putki eduskunnan äänestysjärjestelmään tuolta internetistä, ja sitä tilannetta minun mielestäni pitää välttää viimeiseen asti, koska sen lisäksi, että se riskeeraa tämän äänestystapahtuman, niin kun me avaa uuden reiän nettiin, sitä reikää yritetään hyödyntää myös muihin tunkeutumistarkoituksiin [Puhemies koputtaa] kuin pelkästään siihen äänestyksen häirintään, ja sellaista tilannetta tietysti ei meille saa syntyä.

Yleisesti ottaen, arvoisa puhemies, tässä pitää löytää tasapaino tämän tavallaan toiminnan kehittämisen [Puhemies: Aika!] ja turvallisuuden välillä.

15.01 Mari Rantanen ps: Arvoisa puhemies! Lienee selvää, että jatkossakin tässä talossa työskennellään pääsääntöisesti niin, että täällä ollaan läsnä, mutta toisaalta nyt tämä kevät on osoittanut, että on ihan paikallaan kyllä pohtia sitä, millä tavoin tämä työskentely voidaan turvata tilanteessa, jossa tänne ei fyysisesti ole ehkä turvallista tulla. Minusta tämä esitys on lähtökohtaisesti hyvä, ja vaikka täällä onkin esitetty erinomaisia pointteja, mitä tässä pitää perustuslakivaliokunnankin katsoa, niin ne kaikki nähdäkseni ovat kyllä ratkaistavissa olevia asioita. Minusta tämä on erityisen arvokas asia siinä mielessä, että tässäkin salissa on varmasti esimerkiksi tämän koronan kannalta riskiryhmiin kuuluvia ja tässä salissa istuu varmasti niitä, joiden kotona on joku, joka kuuluu riskiryhmään, ja siinä mielessä on hyvin tärkeitä huolehtia myöskin heidän mahdollisuuksistaan osallistua parlamentaariseen työskentelyyn.

Itse näkisin, että eduskunnan ei ehkä tarvitse keksiä pyörää uudelleen vaan ottaa mallia vaikkapa kuntapuolelta, jossa yhtäläisellä kuva- ja ääniyhteydellä voidaan äänestää, ja kyllä se ainakin täällä Helsingin kaupunginvaltuustossa on onnistunut erinomaisesti, vaikka siellä on 85 valtuutettua. Äänestämistilanteet vievät aikaa, mutta silloin pystytään varmistamaan, että siellä kuvan ja äänen päässä on nimenomaan kyseinen valtuutettu.

Siinä mielessä katsoisin, että äänestyksiä voidaan tehdä monella tavalla ja pyrkiä varmistamaan se, että siellä ei ole kellään vaikutusyritystä tai asetta ohimolla, kuinka äänestetään. Ja aika mahdoton olisi nähdä sellaista tilannetta, että etä-äänestykseen tuodaan esimerkiksi sellainen asia, jossa voi olla kysymys vaikkapa juuri hallituksen luottamuksesta. Olettaisin, että silloin puhemies toimii eikä ehkä sellaista asiaa äänestytä etänä.

Minusta tätä ehdotusta voidaan kannattaa ottaen huomioon täällä esitetyt erinomaisen hyvät pointit.

Sen verran täytyy tässä yhteydessä kehua nyt lakivaliokuntaa, jonka jäsen olen, jossa on kevään aikana erinomaisella tavalla selviydytty valiokunnan etäkokouksista siten, että siellä on kuultu asiantuntijat ja sitten varsinaisessa kokouksessa päätetään siitä asiantuntijoi-

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

den kuulemisesta. Se on toiminut kyllä erinomaisen hyvin, ja siitä tietysti iso kiitos valiokuntaneuvoksille sekä puheenjohtaja Leena Merelle. — Kiitos.

15.04 Pauli Kiuru kok: Arvoisa herra puhemies! Todellakin tässä on hyviä asioita, siis esityksessä, ja monta luukkuu, niin kuin esimerkiksi edustaja Lindtman mainitsi: on puhemiesneuvoston ehdotus, perustuslakivaliokunnan lausunto, ja sitten vielä sali päättää, ja vielä jälkeensäkin puhemies voi asiaan puuttua. Eli hyvin on harkittu.

Mutta toistan vielä itseäni tämän uuden valiokunnan osalta: Eli on haastava tilanne, jos meillä on uusi valiokunta, perustuslain muutosta edellyttänyt tiedustelulainsäädäntö, uusi valiokunta, joka käytännössä ei voi tällä hetkellä toimia ollenkaan, eli kun uusi valiokunta luo ikään kuin niitä toimintamalleja tulevaisuutta varten, niin se työ on täysin pysähtynyt. En moiti tätä esitystä, mutta nostan tämän huolen kyllä nyt esiin. Kun lainsäädäntötyössä perustuslaki oli vahvasti mukana, niin kyllä tässä myös on tällainen perustuslaillinen näkökulma yksityisyydensuojasta, tiedusteluvalvonnan lainmukaisuuden valvonnasta ja lainsäädännön noudattamisesta. Valiokunta tekee tärkeää työtä, ja sille pitää luoda edellytykset. Tilanne on todellakin se, että valiokunnalla ei ole tällä hetkellä käytössä sellaista tilaa, jossa salaisia ja vaiteliaisuutta edellyttäviä tietoja voitaisiin käsitellä.

Edustaja Talvitie tuossa käsitteli viime vaalikaudella käsiteltyä asiaa, eli hallitus linjasi vuonna 2016, että Suomessa valmistellaan siirtymistä sähköiseen äänestykseen perinteisen äänestyksen rinnalla kaikissa vaaleissa — tämä ei nyt koske eduskunnan työtä vaan siis vaaleja laajemmin — ja selvitys valmistui loppuvuodesta 2017, laaja selvitys, hyvää työtä. Ja silloinen oikeusministeri Häkkänen ei asialle lämmennyt eikä moni muukaan enkä minäkään sen työn luettuani. Riskejä oli huomattavasti. Mainitsen vain sen, että esimerkiksi vuoden 2008 kuntavaaleissa kolmessa kunnassa järjestettiin kokeilu äänestyspaikoilla tapahtuvasta sähköisestä äänestyksestä — siis se oli sähköistä ja se oli äänestyspaikalla, ei etänä — ja sekin meni pieleen, ja äänestys piti uusia. Eli nämä ovat tosi herkkiä asioita. Ja painotan sitä, että missään vaiheessa kansalaisille ei saa syntyä edes sellaista epäilyä, että jossain on tehty vilppiä, manipuloitu tuloksia. Pelkkä epäily rapauttaa demokratian uskotavuutta.

15.07 Sheikki Laakso ps: Arvoisa puhemies! Tässä hallituksen esityksessä on kyllä tosiaan hyvät pointit, ja kannatan lämpimästi tätä hommaa. Perustelen tätä hommaa sillä, että äänestys on meillä ehkä kuitenkin se, mikä eniten on tässä keskustelussa. Joka tapauksessa meidän äänestyksemme, mitä täällä äänestetään, on avointa äänestystä, eli jos minä painan jotain nappulaa, niin minä myös näen sen minun äänestystulokseni ja näin olen minä pystyn varmistamaan, että se minun äänestykseni on kirjautunut niin kuin kuuluu.

Äsken edustaja Kiuru otti puheeksi esimerkiksi nämä vaaleissa olevat äänestykset. Niissä on tietysti huoli nimenomaan se, että ei voida koskaan varmistaa sitä, että se oma kirjautunut ääni on mennyt siihen, mihin piti mennä, mutta näissä meidän äänestyksissämme kyllä pystyy. Eli suljettuja lippuäänestyksiä tällaisella järjestelmällä on haasteellista tehdä, ja veikkaan näin, että puhemiehet kyllä pitävät huolen siitä, ettei tällaisia asioita otetakaan. Uskoisin näin, että tällaisissa tiukoissa tilanteissa, joissa voisi olla kyse jopa niinkin tiukasta äänestyksestä kuin sellaisesta, että vain yhden äänen erolla ratkaisu tehdään, hallituspuolueistakaan ja etenkin puhemiehistä ei uskalleta tällaista tuoda, ja silloinhan tällainen äänestysjuttu pystytään hyvinkin jättämään johonkin muuhun kohtaan.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

Keskustelut kasvokkain ja kaikki tämmöiset ovat todellakin jees, ja näistä ei missään nimessä tule pyrkiä kokonaan pääsemään eroon. Tässä esityksessähän puhutaan nyt kuitenkin väliaikaisesta, kriisinaikaisesta tilanteesta, elikkä ei ole tarkoituksaan tehdä tästä uutta normaalia. Se on eri asia sitten joskus tulevaisuudessa, kun päästään johonkin virtuaalitoimistotyypin maailmaan, missä me näemme toistemme silmän liikkeitä ja näemme ne rypyt vielä isompina kuin ne nyt tällä hetkellä ovat. Se voi olla sitten toinen asia, mutta se ei ole nytten kuitenkaan lähitulevaisuutta.

Eli kyllä näen ehdottomasti niin, että me pystymme tekemään kriisin ajanakin meidän työtämme enemmän eikä tarvitse jättää kaikkia asioita jonnekin syksyille yhteen kasaan. Suosittelen kyllä tätä esitystä.

15.10 Antti Kurvinen kesk: Herra puhemies! Täällä on käyty minun mielestäni hyvin korkeatasoista keskustelua tästä puhemiesneuvoston esityksestä, ja sen sopiikin olla korkeatasoista, kun kysymys on ihan siitä, miten sitä kansan meille antamaa valtakirjaa ja mandaattia käytetään. Silloin pitää olla asiallinen ja yksimielinen ja katsoa yhdessä eteenpäin, miten suomalainen demokratia toimii.

Kommentti muutamille puhujille, täällä oli erinomaisia puheenvuoroja:

Minusta edustaja Lindtman otti hyvin esille sen, että tässä, jos tämä otetaan käyttöön, on vain se määräaika, muutama kuukausi, minkä ajan sitä voi käyttää, ja myös perustuslakivaliokunnan on annettava lausunto asiasta. Elikkä tällä myös rakennetaan palomuuria siihen, että kevyesti, millään poliittisilla perusteilla tällaista menettelyä ja uutta käytäntöä ei otettaisi käyttöön.

Samoin olen edelleen samaa mieltä kuin edustaja Lohi siitä, että toivoisin kyllä, että myös rauhan oloihin ja normaaleihin oloihin meillä löytyisi jonkinlainen etääänestys-, etäosallistumistapa. Viittaa tässä myös Sitran selvityksiin.

Edustaja Kiuru, Pauli on ottanut täällä ansiokkaasti esille tämän tiedusteluvalvontavaliokunnan, jossa on itsellänikin kunnia edustaja Kiurun kanssa ollut toimia. Se on lähtenyt todella hyvin liikkeelle. Uusin valiokunta, erittäin vastuullinen, tärkeä valiokunta, työskentelee turvallisuusseikkojen, kansallisen turvallisuuden kanssa, ja menettely on lähtökohtaisesti salaista. On toki harmi, niin kuin edustaja Kiuru sanoi, että meidän hyvin lähtenyt ja käynnistynyt työ on nyt vähän keskeytynyt. Mitään lakisäätteistä ei ole jäänyt tekemättä ja mitään velvoitteita ei ole jäänyt täyttämättä, mutta edustaja Kiuru on oikeassa siinä, että täytyy varmasti myös miettiä, miten tämä tiedusteluvalvontavaliokunta toimii tällaisissa poikkeusoloissa, koska tietenkään ei voi minkään netin varassa sellaisia asioita ryhtyä käsittelemään.

Herra puhemies! Tämä keskusteluhan muistuttaa aika paljon nettiäänestyskeskustelua. Itse sain viime vaalikaudella toimia nettiäänestyksen selvityksen parlamentaarisen ohjausryhmän puheenjohtajana. Silloinhan paljon puhuttiin tästä tietoturvasta. Se ero tähän asiaan on tietysti siinä, että nettiäänestyksessä ongelma oli, että vaalin pitää olla salaista. Kun tavallinen ihminen, Suomen äänioikeutettu menee äänestämään, sen vaalin pitää olla salainen, ettei tiedetä, kuka on keskustaa äänestänyt ja kuka on sitten äänestänyt vaikkapa Timo Heinosta. Sen pitää pysyä salaisena. Meillä ei ole sitä ongelmaa tässä kohtaa, mutta kuten täällä moni puhuja on sanonut, niin on todella tärkeä asia, että juuri edustaja itse äänestää, eikä sitten oma äiti tai sitten vaikka vaalirahoittaja. Se on erittäin tärkeää, että on juuri edustaja siellä äänestämässä eikä ole mitään epäasiallisia olosuhteita.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

Puhemies! Kun tämä keskustelu on täällä salissa usein niin ongelmalähtöistä, niin haluan nyt tässä kohtaa vielä lopuksi kiittää kaikkia eduskuntaryhmiä hyvästä yhteistyöstä tämän koronakevään aikana. On ollut iso juttu, että ollaan voitu sopia, että vain neljäsosa on täällä salissa paikalla, ja meillähan pitäisi nyt olla suunnitelmien tai arvioitten mukaan [Puhemies koputtaa] tautihuippu päällä Suomessa, eikä ole. Eka aalto ollaan selvitetty. Suomalainen yhteiskunta on näyttänyt voimansa, ja myös tämä talo on näyttänyt voimansa.

15.13 Maria Guzenina sd: Arvoisa puhemies! Minä muistan, kun kommunikaattorit tulivat tähän taloon. Se oli aivan valtaisa innovaatio. Edustaja Zyskowicz muistaa varmasti vieläkin paremmin, koska hän on ollut täällä sinä aikana, kun meillä oli ainoastaan lankapuhelimet käytössä.

Sitten myöhemmin tulivat älypuhelimet ja käytiin suurta debattia siitä, voiko näillä älypuhelimilla olla sosiaalisessa mediassa. Kohistiin siitä, voiko kansanedustaja, saatikka ministeri olla mukana Twitterissä. Tänä päivänä me kaikki olemme sosiaalisessa mediassa tavalla tai toisella mukana.

Aika muokkaa sitä tapaa, jolla me työskentelemme. Nämä kommunikaattorit ja sitten myöhemmin älypuhelimet ovat mahdollistaneet etätyöskentelyn aivan eri tavalla kuin silloin lankapuhelimien aikana. Nyt me olemme pakotettuja tässä uudessa ajassa, uuden edessä tekemään näitä digiloikkauksia ehkä vähän nopeammin kuin monet ovat ennakoineet. Minun mielestäni tämä puhemiesneuvoston esitys on todella kannatettava. Meillä täytyy olla varotoimenpiteitä, joilla me turvaamme demokratian toiminnan, ja sen vuoksi uskonkin, että täällä me kaikki olemme valmiita ottamaan tällaisia suurempiakin askeleita, jotka sitten ehkä kymmenen vuoden kuluttua näyttävät kovin pieniltä, ja pohdimme, kuinka niitäkin joku silloin vielä keksi vastustaa.

15.14 Johannes Koskinen sd: Herra puhemies! Tässä keskustelu on tiivistynyt tuohon eduskunnan täysistunnon etä-äänestämisen mahdollistamiseen. Nyt täytyy muistaa, että tämä nykyinen malli, jossa vain neljäsosa kansanedustajista kerrallaan osallistuu päätöksentekoon, sotii aika vahvasti suomalaisen demokratian peruspiirteitä vastaan. Meillä on henkilökohtainen vaalitapa oikeastaan viety kansainvälisistä malleista pisimmälle: jokainen äänestäjä ratkaisee, ei vain puoluetta, vaan sen henkilön, joka kussakin vaalipiirissä sitten nousee eri ryhmistä kärkeen ja valituksi. Tähän voimakkaasti korostuvaan henkilövaalijärjestelmään liittyy se, että kansalaisten pitää pystyä seuraamaan, mitä mieltä keskeisistä, tärkeistä asioista heidän edustajansa täällä eduskunnassa ovat. Nyt äänestyksissä tämä ei ole toteutunut tämän ryhmien välisen suosituksen perusteella.

Suomalaista demokratiaa vastaisi paremmin se, että mahdollistetaan etänä äänestäminen silloin, kun on vähänkin tärkeämpi poliittinen kysymys — jos on tällainen syy, että taudista tai jostakin muusta esteestä johtuen merkittävä osa edustajista ei voi olla läsnä täysistunnossa äänestyksissä tai asioista päätettäessä.

Toinen merkittävä puoli: parlamentin peruskäsitteeseenkin liittyy se, että se on puhumista ja henkilökohtaista vuorovaikuttamista yli poliittisten linjojen, ja se toteutuu todella heikosti näissä etämalleissa, tietysti varsinkin täysistunnon osalta, mutta myös näissä valiokuntamalleissa se on vajavaisempaa kuin henkilökohtaisesti täällä vaikuttaen.

Mutta näistä duubioista huolimatta tämä puhemiesneuvoston ehdotushan on tasapainotettu niin, että siihen on nimenomaan jätetty tämä teknologianeutraalisuus, että etä-äänestys edellytetään järjestettäväksi turvallisella tavalla. Se voi olla puhelinyhteys, suojattu pu-

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

helinyhteys tai sitten tietotekninen yhteys. Ja kun se äänestäminen tulee julkiseksi, että mikä kunkin edustajan kanta on, niin hänellä on sitten vielä se kontrollimahdollisuus, että kun se tietoteknisesti saatu ääni listataan täällä, niin sen voi heti edustaja tarkistaa, että jos siellä on joku virhe, fiba tullut tai vieras toimija langoilla sekoittanut systeemin, niin sen saa oikaistuksi.

Tämänkaltaisiin asioihin varmaan perustuslakivaliokunnan pitää kiinnittää huomiota, että pitäisikö tätä varten olla vielä tietyt poikkeussäännökset, että saadaan oikaistua mahdollisia virheäänäitä ja sille olla oma kontrollimekanisminsa. Mutta tätä perustuslakivaliokunnan tulee huolellisesti kauttaaltaan käydä läpi ja mahdollistaa kuitenkin se, että [Puhemies koputtaa] aina kun suinkin mahdollista, kansalaisten tietoon tulee, miten kukin edustaja on äänestänyt.

15.18 Mauri Peltokangas ps: Arvoisa puhemies! Tällainen etäkäytäntö on toiminut hyvin. Annan siitä kehuja tietenkin koko talolle, eliäkä valiokunnissa ovat etäkuulemiset sujuneet mallikkaasti. En näe siinä mitään ongelmaa siltä osin, joskin muutaman kerran ollaan saatu kyllä myöskin hyvät naurut siellä valiokunnissa, koska nämä tilanteet ovat uusia ja siellä on sitten sattunut ja tapahtunut kaikenlaisia mukaviakin asioita.

Mutta tässä kohtaa kiinnittäisin huomiota kuitenkin näihin etä-äänestyksiin. Jos me menemme tämän suuren salin äänestyksiin, niin on tietenkin hienoa, että katsotaan eteenpäin ja haaveillaan vieläkin mahtavammista digiloikista, mutta kyllä minä tartun siihen tietoturvaluuteen: jos me ajattelemme sillä tavalla, että me puhumme nyt täällä etä-äänestyksestä suuren salin osalta, ja kenelläkään meillä ei ole harmainta aavistusta, mistä löytyy tietoturvallinen keino siihen, niin jotenkin katsoisin kyllä, että tähän olisi syytä kiinnittää erityistä huomiota. Ja sellaiset puheet, että jos ja kun tähän nyt mennään — kyllä jotenkin haluaisin tarkennusta siihen, millä systeemillä se sitten toteutetaan, ennen kuin tällaisia päätöksiä tehdään ylipäätään.

Näen ilman muuta, kuten varmaan kaikki tässä salissa, että maailma muuttuu ja teknologia valtaa alaa ja tulevaisuudessa saadaan paljonkin hyötyjä tästä, ja nimenomaan sitä kautta, kuten täällä salissa on mainittu useaan otteeseen, että on sellaisia tilanteita, että edustajat eivät pääse sairauden takia tai näin. Ihan en lähtisi kyllä sellaiseen hypoteesin mukaan, niin kuin esimerkiksi edustaja Lindtman täällä totesi, että yksi ryhmä olisi kokonaan yhtäkkiä sairastunut. Toivottavasti näin ei koskaan käy. Mutta palaan vielä siihen, että hyvässä yhteishengessä olisi syytä lähteä miettimään lähinnä sitä kautta, mistä löytyy se todella tietoturallinen tapa tehdä näitä äänestyksiä, ja sitten vasta sen jälkeen päättää, että tehdään tällaisia ratkaisuja. — Kiitos.

15.20 Jukka Kopra kok: Arvoisa herra puhemies! Kiinnittäisin ja alleviivaisin edustaja Pauli Kiurun esiin nostamaa asiaa koskien tätä tiedusteluvalvontavaliokunnan työskentelyä ja siihen liittyviä akuutteja haasteita. Tämä tiedusteluvalvontavaliokunnan kokoontumisongelmahan ei liity suoranaisesti tähän esitykseen mutta on ilmiselvästi probleemana siellä valiokunnan työskentelyyn liittyen, ja toivonkin, että puhemies panisi merkille tämän asian, josko mahdollisesti puhemiesneuvosto asian ottaisi käsittelyyn, jotta siellä työt etenisivät ja he voisivat siellä hoitaa asiansa sillä tavoin kuin heille on asetettu.

15.21 Rami Lehto ps: Arvoisa herra puhemies! Ehdotus on todella kannatettava, ja kyllä kun vain äärimmäisissä poikkeusoloissa otetaan voimaan tällaisia asioita, niin se on ihan

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

suotavaa. Eduskunnan arvovallalle on kyllä tärkeätä, että kansalaiset näkevät, että olemme täällä salissa äänestämässä tärkeistä asioista. Paljon tulee palautetta, että salit ovat useasti tyhjiä illalla, mutta tämän he varmaan hyväksyvät, kun on korona-aika, että on sitten vähemmän täällä ja voitaisiin äänestää myös etänä.

Tietoturva on tärkeä asia tällaisessakin, mutta minä kerron esimerkin. Kun Lahden kaupunginvaltuusto piti kokouksen, niin siellä toimivat äärimmäisen hyvin äänestyksetkin. En tiedä, mikä oli siinä se tietoturva, mutta Teams-kokoukseen tuli keskustelupalstalle se linkki, mihin klikattiin ja nimellä kirjaututtiin sisään. Siellä oli äänestyskapulan kuva, mikä on valtuustosalissakin, ja kun klikkasit ja hyväksyit, niin Teamsiin tuli kuva äänestyskartasta ja näit, onko se oma täppä mennyt oikein. Ja toimi todella nopeasti. Sama oli ilmoittautumiset ja näin.

Kyllä tämä on helposti kehitettävissä, mutta mikä se tietoturva sitten on, niin se täytyy kyllä katsoa tarkkaan.

15.22 Veijo Niemi ps: Arvoisa puhemies! Ehdotus on todella hyvä ja kannatettava, ja on hyvin tärkeää, että tällainen asia otetaan huomioon. Pyytäisin kuitenkin huomioimaan kah-ta asiaa.

Puolustusvaliokunnallahan on samalla tavalla se tilanne, että emme ole voineet kaikkia vaiteliaisuuteen liittyviä asioita käsitellä, koska emme ole voineet mennä kyseisiin tiloihin kokoustamaan.

Toinen asia, minkä pyytäisin huomioimaan: Poliisityössäni olen oppinut siihen, että kun joudutaan tiukkoihin tilanteisiin, niin niitä tiukkoja tilanteita on harjoiteltava. Elikkä kuten täällä on monessa puheenvuorossa tullut, niin jos nyt joudumme tällaiseen hankalaan tilanteeseen koronan takia, tehdään sitä taikka tätä, niin eikö pitäisi kuitenkin huomioida se, että harjoitellaan näitä etukäteen, ettei käy niin kuin esimerkiksi maskihankinnoissa, että saimme sutta ja sekundaä hätäilemällä? — Kiitos.

15.23 Timo Heinonen kok: Arvoisa puhemies! Kannustan kyllä kaikkia edustajakollegoita tutustumaan tähän oikeusministeriön F-Securelta tilaamaan raporttiin, jossa näitä ongelmia esille tuodaan. Tämänkin keskustelun aikana olen seuraillut vähän tuota sosiaalisen mediankin keskustelua ja meidän parhaiden kyberasiantuntijoidemmekin huolta tilanteesta, ja kyllä he ovat aidosti huolissaan siitä, mitä tässä on mahdollista tapahtua. Niin kuin tuossa aiemmin totesin, tämä selvityshän koskee sähköistä äänestämistä vaalitulanteessa, mutta nämä uhat eivät ole kuin ehkä tuota yhtä lukuun ottamatta poikkeavat tästä selvityksestä. ”Merkittävin riski koskee mahdollisuutta manipuloida äänestyksen tulosta nettiäänestysjärjestelmän turvallisuuspuutteita hyödyntämällä. Muut vakavat skenaariot koskevat mahdollisuutta häiritä nettiäänestysjärjestelmää ja” — sitten viimeisenä — ”vaalisalaisuuden toteutumista nettiäänestyksessä”, mikä ei siis koskisi eduskunnan äänestyksiä, jotka ovat siis julkisia.

Mutta kyllä se varsin erikoisen tilanteen tekisi — tässä kokenut parlamentaarikko, edustaja Koskinen otti esille sen — että voisi ilmoittaa, että en ollutkaan tätä mieltä, jos siellä on tapahtunut jokin virhe. Kuka tekee sen johtopäätöksen, kun hallitus on kaatunut, että ruvetaan soittamaan, että ettehan te nyt vain jättänyt vahingossa äänestämättä vai jätittekö peräti tahallaan äänestämättä? Sen jälkeenhän me olemme loputtomassa suossa painostuksen kanssa, kun siellä joku hallituspuolueissakin, kun ei ole painetta täällä salissa niskassa, saattaa jättää äänestämättä ja hallitus kaatuisi siihen. Siitähän tulisi aivan äärimmäisen vai-

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

kea tilanne, kun SDP:n ryhmäpuheenjohtaja Lindtman ryhtyisi soittamaan, että miksi ette äänestäneet, ja sen jälkeen pitäisi sanoa, että oli tekninen häiriö, ja sen jälkeen ryhdytään selvittämään, mikä tekninen häiriö oli, ja niin pois päin. [Johannes Koskisen välihuuto] Ja tässä F-Securen selvityksessä itse asiassa todetaan myös: ”Erikoinen tai odotuksista poikkeava vaalituloks voi antaa aiheutta epäillä järjestelmän manipulointia, vaikka sitä ei olisi-kaan tapahtunut. Samoin kuin vilpin todentaminen, myös kiistattoman vilpittömyyden näytön kerääminen voi olla hankalaa.” Eli kyllä tässä joudutaan varsin erikoisiin tilanteisiin, puhumattakaan sitten siitä, että kun tämä päätös tehdään 3 kuukaudeksi, niin ymmärtääkseni kaikki äänestykset silloin pitää toteuttaa etänä eikä niin, että sieltä voidaan valita, että tämä äänestys on nyt sellainen, että Lapissa voi äänestää, ja tämä äänestys pitää tulla äänestämään paikan päälle — olemme täysin mahdottomassa tilanteessa. Tai jos siihen 3 kuukauteen mahtuvat sitten joulun äänestykset ja pitäisi 100 äänestystä äänestää puhelimella jostain muualta, [Puhemies koputtaa] niin ollaan mahdottomassa suossa.

Toivottavasti perustuslakivaliokunta tyrmää tämän esityksen.

15.26 Maria Guzenina sd: Arvoisa puhemies! Minusta on ihan hyvä, että täällä salissa on edustaja Heinosen kaltaisia kansanedustajia, jotka tuovat esille myöskin duubioita. On hyvä, että me pohdimme asioiden monia erilaisia puolia. Minusta tähdellistä on se, että puhemiesneuvosto oli tässä asiassa yksimielinen ja tämä esitys käsitellään perustuslakivaliokunnassa. Sekin on tässä huomionarvoista, että kuntapolitiikan puolella, niin kuin moni täällä on nostanut esille — en tiedä, onko edustaja Heinonen itse kuntapolitiikassa mukana, mutta itse olen Suomen toiseksi suurimmassa kaupungissa Espoossa, jossa meillä valtuuston äänestykset ovat sujuneet oikein hyvin etänä — kokoukset on hoidettu etänä, myöskin lautakuntien, kaupunginhallituksen kokoukset on vedetty etänä, ja myöskin suljetut lippuäänestykset on kyetty hoitamaan etänä. Eli kyllä meillä tekniikkaa löytyy.

Nyt tietenkään se, löytyykö sieltä sitten tietoturva-aukkoja, on kysymys erikseen, mutta kyllä minä uskon, että kun me olemme uuden edessä, niin meidän täytyy ottaa myöskin uusia välineitä käyttöön, ja täällä eduskunnassa on jo jonkin verran harjoiteltu valiokunnissa, ja kuntapolitiikan puolella lautakunnissa, kaupunginhallituksissa ja -valtuustoissa ollaan tämän asian kanssa jo todella pitkällä. Toivon, että jotkin näistä käytännöistä, joita on otettu nyt käyttöön niin siellä kuntapuolella kuin täällä eduskunnassakin, jäävät pysyviksi. Ne ovat helpottaneet työntekoa ja myöskin monipuolistaneet sitä. Esimerkiksi etäkuulemisten avulla on pystytty saamaan tietoa sellaisilta asiantuntijoilta, jotka eivät ole päässeet tulemaan paikan päälle.

15.28 Sheikki Laakso ps: Arvoisa puhemies! Pakko on kommentoida sen verran, kun edustaja Heinonen tuli tähän. Hän on käytännössä katsoen koko keskustelun pois ja tulee sitten tähän kritisoimaan tätä juttua. [Timo Heinosen välihuuto] Olisi voinut hetkosen verran kuunnella. [Timo Heinonen: Kuunnellaan keskusteluja omissa työhuoneissa!] — Koeta, Heinonen, kuunnella nyt sen verran, mitä minä ensin sanon sinulle. Ota puheenvuoro siitä nappulasta.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Nyt tehdään sillä tavalla, että yksi kerrallaan puhuu, ja todetaan se, että meillä on eduskunnan työtapa nyt se, että voi kuunnella salin ulkopuolella keskustelua. [Timo Heinonen: Ei täällä pidä väärää todistusta antaa lähimmäisistä! Törkeää!]

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

No, korjataan sen verran, että jos salin ulkopuolella kuunnellaan sitä asiaa, niin voisi kuitenkin sen verran kuunnella tarkempaan, mitä täällä keskusteltiin tästä asiasta, kun tässä tuli aika hyvin esiin näitä eri juttuja, mitä minäkin sanoin siitä äänestämisestä. Meidän pystymme tarkistamaan sen oman äänestystuloksemme, kun on avoimesta äänestyksestä kyse.

Nyt on pakko sanoa, että jos asiantuntijana käytetään F-Securea, niin totta kai F-Secure kaivaa sellaisen kulman siitä jutusta esiin, että saa näyttämään sen mahdollisimman epäturvalliselta. Niitten bisnekseen kuuluu se, että he kaivavat sen asian niin, että siitä löydetään varmasti kaikkennäköisiä heikkoja kohtia.

Tuskin meillä oikeasti tulee olemaan sitä ongelmaa tämän esityksen kanssa, että me joudumme sata äänestystä jouluna sillä tekemään, koska olemmehan me nytkin kaikkia asioita ja äänestyksiä siirtäneet tässä jatkuvasti muutenkin. Tämähän on vain väliaikainen kriisitilanteeseen liittyvä järjestelmä, mitä tässä haetaan, ei jokapäiväinen.

15.29 Timo Heinonen kok: Arvoisa puhemies! On vastenmielistä tällaisen levittäminen eduskunnassa, kun täällä on nimenomaan toivottu, että istuntosalissa ei näitä keskusteluja kuunnella vaan täällä käydään pitämässä puheenvuorot ja kuunnellaan omassa työhuoneessa, kun meillä täällä on nämä etäyhteydet juuri sitä varten tehty. On todella valitettavaa, että tällaista sallitaan täällä salissa yleensäkin levitettävän ja puhuttavan. [Aki Lindén: Olitko työhuoneessa vai kahvilassa vai missä?] — Meillä on järjestelmät, millä me seuraamme näitä keskusteluja, [Maria Guzenina: Kuppilassa!] ja näin pitää toimia, kun täällä salissa ei ole hyväksyttyä tällä hetkellä olla.

Minulle käy sekin, että muutamme tämän järjestelmän niin, että me olemme täällä kaikki, mutta sehän ei ole turvallista eikä järkevää, ja silloin kannattaisi muidenkin toimia vastuullisesti. [Maria Guzenina: Missä edustaja kuunteli?]

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Todetaan nyt selvyuden vuoksi tähän keskusteluun se, että eduskunnan puhemiesneuvosto on todennut, että toivotaan salissa olevan maksimissaan se noin 50 kansanedustajaa. Se on myöskin ryhmien välinen yksimielinen sopimus. Ja sitä noudatetaan sen takia, että eduskunnan toimintakyky säilyy tästäkin eteenpäin.

Keskustelu päättyi.

Asia lähetettiin perustuslakivaliokuntaan.

6. Valtakunnansyyttäjän syyttämislupaa koskeva pyyntö asettaa kansanedustaja syytteeseen

Muu asia M 5/2019 vp
Valiokunnan mietintö PeVM 21/2020 vp

Mietinnön pöydällepano

Mietintö pantiin pöydälle 24.6.2020 pidettävään täysistuntoon.

Pöytäkirja PTK 99/2020 vp

7. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain muuttamisesta

Hallituksen esitys HE 4/2020 vp
Valiokunnan mietintö StVM 18/2020 vp

Mietinnön pöydällepano

Mietintö pantiin asian kiireellisyyden vuoksi pöydälle seuraavaan, tänään 23.6.2020 pidettävään täysistuntoon.

8. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tartuntatautilain väliaikaisesta muuttamisesta

Hallituksen esitys HE 101/2020 vp
Valiokunnan mietintö StVM 17/2020 vp

Mietinnön pöydällepano

Mietintö pantiin asian kiireellisyyden vuoksi pöydälle seuraavaan, tänään 23.6.2020 pidettävään täysistuntoon.

9. Seuraava täysistunto

Eduskunnan seuraava täysistunto on tänään tiistaina 23.6.2020 klo 15.40. Täysistunto lopetettiin klo 15.32.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Maija-Leena Paavola